

Detta ensidiga anslag reducerar kapitlets analytiska skärpa. Det är ett olyckligt val och det är svårt att bli klok på det. Stadins skickliga manövrerande mellan normativa utsagor och individuella exempel är en av de största förtjänsterna med de tidigare kapitlen. Böndernas vardagliga erfarenheter kan naturligtvis vara vanskliga att vaska fram ur källorna, men som påvisats av senare års kulturhistoriska forskning är det långt ifrån omöjligt. I exempelvis rättegångsprotokoll och domkapitlens korrespondensmaterial kan man hitta bönder som uttalar sig om allt mellan himmel och jord, inklusive äktenskapet och gårdsarbetet.

Ett annat minus är författarens endimensionella hållning till begreppet »manlig«. I sin läsning av tidens likpredikningar noterar Stadin att endast krigsmännen attribuerades dygden manlighet, sålunda konkluderar hon att ordalydelsen kan avgränsas till mod på slagfältet »och ingenting annat«. (s. 141.) Här menar jag att författaren förlorar greppet om sina generaliseringar. Krig och krigiska handlingar var definitivt viktiga delar av manligheten, men det var ett sammansatt begrepp med många parallella betydelser och användningsområden. Och söker man en semantisk samlingspunkt är det makt, kompetens och fullkomlighet snarare än det konkreta uppförandet i fält som binder begreppet samman. Studerar man »manlig« i Svenska Akademiens Ordbok kan man bland annat finna följande pregnanta exempel från 1642 angående drottning Kristinas könsliga status: »Efter H(ennes) M(ajestä) är en Kong, måtte hon *manligen* respecteras, efter man inthet kunde ändra köhnet.« (Min kursivering.)

Dessa brister till trots är *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige* en mycket lyckad bok. Den är välskriven, nyanserad och uppslagsrik. Och den är fylld med mustiga exempel på hur kvinnligt och manligt uppfattades av dåtidens aktörer, både i lärda avhandlingar, politiska utspel och vardagliga hushållssituationer. Detta gör den tillräckligt konkret och lättillgänglig för att fungera som undervisningsmaterial på grundutbildningen, även om det först och främst är ett arbete riktat till andra forskare.

Andreas Marklund

DAN H. ANDERSEN: Mandsmod og kongegunst. En biografi om Peter Wessel Tordenskiold. Aschehoug. København 2004. 389 s. ill., 349,- kr. (indb.).

Lad det straks være fastslået, at Dan H. Andersen har skrevet en vellykket biografi om Tordenskiold. I nøje pagt med den rastløse aktivisme, der kendetegnede heltens liv, er bogens fortælletempo højt og skrivestilen engageret og medrivende. Forfatteren henvender sig til en bred læserskare uden af den grund at blive populistisk eller gå alt for meget på akkord med de faghistoriske krav om ordentlig dokumentation og klare argumentationskæder. Bogen er kort sagt et fint eksempel på god populærhistorie.

Der er tale om en nødvendig bog i den forstand, at vi længe – alt for længe – har måttet savne et moderne modstykke til den norske marinehistoriker Olav Bergersens store Tordenskiold-biografi fra 1925. Bergersens tolkninger tog farve af den dansk-norske strid i mellemkrigstiden om Østgrønland, og dette bragte ham til at se sin norske helt som sagesløst offer for et komplot af danske misundere og intrigemagere tæt på enevoldsmonarken, kulminerende i den – efter hans opfattelse – nedværdigende natlige bisættelse af Tordenskiolds lig i Holmens Kirke den 3. januar 1721. Et opgør med denne offermyte går som en rød tråd gennem nærværende værk.

Dette opgør er overbevisende gennemført. Under Dan H. Andersens hænder forvandles Bergersens miskendte geni til en særdeles målbevidst stræber, hvis kække bedrifter naturligvis må aftvinge beundring, men som på sin vej op også afslørede personlighedstræk af så utiltalende en karakter, at man priser sig lykkelig over at have ham på god afstand.

Bogen er formet som en klassisk biografi i den forstand, at den følger Tordenskiolds liv fra fødsel til død. I et indledende kapitel opridses hans tidlige opvækst og familiebaggrund i et solidt borgermiljø i Trondhjem i 1690'erne. Derefter følger vi ham under læreårene i København og som ung sømand på verdenshavene, indtil han endelig – efter gentagne ansøgninger og energisk lobbyvirksomhed – i 1709 blev optaget på Søkadetakademiet. Der lagde han grunden til sin lysende sømilitære karriere, der belønnedes med adlingen i 1716 og kronedes med udnævnelsen til viceadmiral i 1719 i en alder af kun 29 år. Langt den overvejende del af bogen er viet en skildring af disse sidste 10 begivenhedsrige år af Tordenskiolds liv.

Det var jo krigen til søs under Den store nordiske Krig 1709-20, der var selve grundlaget for Tordenskiolds berømmelse, og efter en udmærket gennemgang af de storpoltiske forhold omkring Østersøen og baggrunden for krigens udbrud følger i en række kapitler en indgående skildring af hans forskellige kommandoer og aktioner under den lange søkrig. Undervejs demonterer forfatteren de fleste af de drabelige myter om hans færden og vovemod, som C.P. Rothe bragte til torvs i sin tidlige biografi, og som siden er blevet folkeeje. Frem af denne skildring træder billedet af en grænseløst ambitiøs ung mand med tydelige psykopatiske karaktertræk. Tordenskiolds personlighedsprofil sammenfattes af forfatteren s. 253, hvor det efter en omtale af hans ofte ubeherskede og hårde behandling af underordnede hedder: »Tordenskiold mistede ikke altid kontrollen over sig selv. Over for personer højere oppe på rangstigen reagerede han altid kontrolleret og beregnende, næsten servilt. Tordenskiold må karakteriseres som et autoritært menneske med en udpræget mangel på empati, dvs. evnen til at sætte sig i andre menneskers sted.« Endnu kortere – og ligeså rammende – forklarer han s. 301 Tordenskiolds usædvanlige format som søkriger: »Han turde.« Mere præcist kan det vel næppe siges.

Kapitel 17, der handler om Tordenskiolds voldsomme død under duellen med Stael von Holstein ved landsbyen Gleidingen syd for Hannover den 12. november 1720 og hans efterfølgende bisættelse i Holmens Kirke, har en anden karakter end de foregående. Her sættes fortællertempoet ned, og teksten former sig som en egentlig analyse af det skriftlige kildemateriale til begivenhederne med det erklærede formål at efterprøve de verserende teorier om, at Tordenskiold skulle have været offer for et sindrigt komplot, som gik ud på at myrde ham under dække af duellen. På grundlag af denne analyse mener forfatteren blankt at kunne afvise sammensværgelsesteoriene og er snarest tilbøjelig til at karakterisere dødsfaldet som et uheld. Han rammer ligeledes en pæl gennem forestillingen om, at den natlige nedsættelse af søheltens lig i Holmens Kirke skulle have været udtryk for despekt og nedværdigelse. Tværtimod dokumenterer han ganske overbevisende, at kongen og hans omgivelser ved at give tilladelse til denne handling faktisk strakte sig længere, end der strengt taget var dækning for i Danske Lov, når det – som i dette tilfælde – drejede sig om en afdød i forbindelse med en duel.

Det hele rundes af med en kortfattet oversigt over søheltens eftermæle og historiografi mundende ud i nogle lidt løse betragtninger om vor anti-heroiske nutids vanskeligheder med at håndtere helteskikkelser i almindelighed og en

utilpasset person som Tordenskiold i særdeleshed. Til benefice for ikke-skibskyndige findes der bag i bogen en nyttig oversigt med udvidede leksikalske forklaringer på de mange maritime udtryk, der uundgåeligt må forekomme i et så saltvandsbestænkt værk som dette.

Efter nærværende anmelders vurdering er der ikke meget at pege fingre ad i dette værk, som med smittende fortælleglæde formidler en spændende historie på et seriøst fagligt niveau. Af og til kan forfatterens pen dog tage magten fra ham, som når han s. 191 anfører, at mange adelskaber blev »købt mod betaling« – man slipper vel sjældent godt fra at købe noget uden betaling! S. 270 gøres søndag den 11. december 1781 – Karl 12.s dødsdag – til første søndag i advent. Hvis det var rigtigt, ville julen rigtignok være faldet sent det år. Det er det heller ikke, og fejlen skyldes, at forfatteren her får blandet svensk og dansk tidsregning sammen. Endelig forekommer de to zünftige vers s. 303 om Ole Rømers ædlere dele en anelse overflødige. De tangerer dårlig smag, og ret beset har de jo intet med Tordenskiold at gøre.

Samlet set er det lykkedes Dan H. Andersen at skrive en bog, der forener faghistorisk soliditet med stor formidlingsevne. Med den har han givet os en nøgtern nutidig tolkning af søhelten – en tolkning, der præsenterer sig som et troværdigt alternativ til Bergersens nu firs år gamle autoritative værk om manden og hans tid.

Knud J.V. Jespersen

LARS KRUSE: Die Französische Revolution im Spiegel der Kopenhagener Zeitschriftenpresse 1789-1799. Eigen- und Fremdbild der Pressefreiheit. Rostocker Studien zur Regionalgeschichte. Bd. VIII. Rostock 2004. 388 s.

I dansk historie har receptionen af Den franske Revolution siden 1888 stået klar og umiddelbart overbevisende. Højt op i det politiske og meningsdannende system glædede man sig over Bastillens fald og proklamationen af menneskerettighederne. Gradvist kølnedes begejstringen imidlertid. Og den chokerende melding om henrettelsen af hans allerkristeligste majestæt Ludvig XVI, konge af Guds nåde over Frankrig og Navarra fik alle rettænkende mænd til at tage afstand fra det revolutionære regimente i Paris. Tilbage på meningernes slagmark var kun radikale skribenter og provokatører. Indtil kronprins Frederik med den store trykkeforordning af 27. september 1799 kom »skrivefrækheden« endegyldigt til livs.

Billedet blev tegnet af Edvard Holm i Indbydelsesskriftet fra Københavns Universitet i forbindelse med fejringen af kong Christian IX's 25 års regeringsjubilæum den 15. november 1888, hvor den højt respekterede historieprofessor som Universitetets rektor i afvejede vendinger ansigt til ansigt med monarken og hans ministre kritiserede provisoriestyrets ufrihed. Og i den 200 sider store festafhandling om »Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat« i årene fra 1784 til 1799 giver han det ovenfor refererede billede. Holms tolkning er herefter i realiteten blevet accepteret af alle, der har beskæftiget sig med emnet. Dog med et enkelt forbehold. I 1993 skrev den unge Hamburg-historiker Lars Kruse under vejledning af professor Kersten Krüger en magisterafhandling om tidsskriftet Minervas dækning af den franske revolution i årene 1789-1799 – og ved hjemrejsen fra København donerede han høfligt et eksemplar af den utrykte afhandling til Det kongelige Bibliotek. Hvor det tilsyneladende har henligget upåagtet lige siden. Endskønt der er tale om en aktiveret mine under Holm-traditionen. Kort fortalt påviser han i sin magisteraf-